

דרכי אורה

משולחנו של רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א פרשת דברים - חזון תשפ"ה (89)

'ראו ולא לקחו מוסר'

ו'חצרות' הוא חטא דיבור לשה"ר על המקום ("כי חזק הוא ממנו" וכדו'). ויש להתבונן במה שנרמז חטא לשה"ר של מרגלים בתיבת 'וחצרות', ובאמת לאחר שנאספה מרים מצרעתה, מפורש בקרא ס"פ בהעלותך (במדבר יב) 'ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן' ומשם נשלחו המרגלים כמ"ש רש"י על 'בין פארן'.

וזה שבא רש"י לבאר: 'הי' לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע', שמשא בא כעת להוכיח את ישראל, על החטא שבשעה שהיו בחצרות ומרים נענשה בצרעת לא התבוננו ללמוד מזה וליקח מוסר על גודל איסור לשה"ר, וחטא זה חמור יותר מעצם דיבור הלשה"ר שלהם וע"ז הוכיח אותם משה, ולכן נכתב מקום החטא בחצרות ששם לא לקחו מוסר ולא במדבר פארן ששם דיברו הלשה"ר.

'וזהרו בפירוש זה כי בטורה גדול נגלה לנו'

וזהו מה דקאמר משה רבינו לישראל: אם הי' רצונכם ללמוד, הייתם צריכים לענות לי, רצונו ללמוד אצלך מפני שראינו שנצטערת עלי' וע"ז תבינו יותר ותתבוננו יותר בדברי ותעלו מעלה יותר בתורה, אבל כיון שרציתם ליתן שוחד לדיינים לכן בחרתם באחרים וכמ"ש רש"י.

ולמדנו מזה יסוד גדול בלימוד התורה מרב לתלמיד, כשהתלמיד רואה ומרגיש את צערו של הרב ועמלותו בתורה, הוא משים לב יותר בדברי הרב ומתעלה בדבריו ומקבלם כפי מה שצריך, ועושה אונו כאפרסכת.

ויש להביא כאן מה ששמעתי מהגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל ראש ישיבת פוניבז', ששמע מרבו הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל, שבלמדו בוואלוז'ין לא היה נכנס לשיעוריו של הג' הנצי"ב זצ"ל, עד שפ"א שלמדו בישיבה מוס' ב"ב והגרש"ש נתעמק ברשב"ם קשה ולא ידע פתרונם, ובלילה בשעה מאוחרת אחרי חצות נכנס הנצי"ב לאולם הישיבה (כן הי' רגיל ליכנס לפעמים באמצע הלילה) וניגש אז הגרש"ש לשאול את הנצי"ב פשט ברשב"ם, ויאמר לו הנצי"ב בזה"ל: "בני יקירי, מיין קינד, הלאו בעבור רשב"ם זה הייתי כבר כמה פעמים על קברי אבות להתפלל שם שאזכה להבין דבריו", ומני אז החל הגרש"ש להיכנס ולשמוע את שיעורי הנצי"ב ז"ל, לאחר שנוכח בעמל התורה שלו וביגיעתו.

ובחי' הרשב"א שבת צ"ט א' ד"ה שתיקה בדיטא כו' וזהוהו בפירוש זה כי בטורה

גדול נגלה לנו עכ"ל, וד' הרשב"א הללו רשם מו"ר חמי מרן הגאון זצ"ל בגליון ספר אבי עזרי שלו עמ"ש כ"ש שם בהקדמה בסו"ד בזה"ל: ומי שילמוד באלו העניינים יראה תועלת החיבור בע"ה, כי בהרבה עמל ויגיעה עלה לי עכ"ל.

מתינות מתוך זריזות

אלא שבאמת אין כאן סתירה כלל, ואדרבה דווקא משום ש'צו' משמעו זריז, לכן נקט משה רבנו לשון זה 'ואצוה את שופטים', וכוונתו היתה לזרז את הדיינים לעיין בדין הבא לפניו לעומק. וע"ד שכ' רש"י בהמשך לשונו שם: 'אם בא דין לפניך פעם אחת, שתים ושלוש, אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה, אלא היו נושאים ונותנים בו', משה רבנו מזהיר את השופטים שלא להסתמך על 'תקדים משפט' דהיינו על פסיקה קודמת שלהם, אלא לעיין שוב מחדש בכל פרט ובכל צד וספק.

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר ה' ידן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולכן וחצרות ודי' וזה (א, א)

פי' רש"י שמנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן והזכירם משה ברמז מפני כבודו של ישראל, וביאור מ"ש 'בין פארן' שהוכיח על מה שעשו במדבר פארן ע"י המרגלים, 'וחצרות' וכו' א"ל הי' לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע, ואתם נדברתם במקום עכ"ל (וכע"ז ברש"י ר"פ שלח: למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר). והק' הרא"מ איך אפשר לפרש 'וחצרות' על חטא לשה"ר של מרגלים, כיון שכבר נזכר מקודם 'בין פארן', ותי' דשילוח מרגלים לחוד ודיבור לשה"ר של המרגלים לחוד, והיינו ש'בין פארן' הוא החטא של עצם שילוח המרגלים לתור את הארץ ולא סמכו על הבטחת הקב"ה,

הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואנשים בראשיכם, ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות (א, ג)

ופירש רש"י 'ותענו אותי' חלטתם את הדבר להנאתכם, הי' לכם להשיב: משה רבינו, ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך, לא ממך שנצטערת עליה ע"כ.

ויש לפרש איזה תועלת נוספת יש לתלמידים במה שלומדים תורה מרב שנתייגע עליה מקודם.

וי"ל עפ"י הגמ' שבת דל"ג ב' במעשה דרשב"י: 'דמעיקרא כי הוה מקשי רשב"י קושיא - הוה מפרק ליה רשב"י תריסר פירוקי, לסוף כי הוה מקשי רשב"י קושיא - הוה מפרק ליה רשב"י כ"ד פירוקי, והנה לא יעלה על הדעת שתחילה היה רשב"י גדול מרבו, והנראה בזה דודאי רשב"י מהדר הקודם מתלמידיו ר"ע הי' יותר גדול מרשב"י חתני' אף לפני שברח והתחבא במערה, אמנם רשב"י חתנו לא העריך את רבו לפי אמינות גדלותו וע"כ כשה' שואל רשב"י קושיא הוה מפרק ל' רשב"י תריסר פרוקי, דהיינו דלק"מ, אבל אחרי שרשב"י ראה את צערו הגדול של רשב"י שישב י"ג שנים בצער מערה ועסק בתורה, יכול הי' רשב"י לתרץ לרשב"י כ"ד פירוקי על קושית חתנו רשב"י והי' רשב"י מקבלם, כי התעמק בדבריו וקיבלם כפי מה שהי' ראוי לקבלם, יען ראה והרגיש את צערו של רבו על התורה.

וזהו מה דקאמר רשב"י לרשב"י, 'אשריך שראיתני בכך שאלמלא לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך', ומבואר שלא קאמר רשב"י 'אשרי אני שמצאת בי כך' שגדלת בתורה בעמלות של שלש עשרה שנה, אלא 'אשריך שראית אותי בכך', שע"י שראית את צערי ועמלי בתורה, כבר יכול אתה למצוא בי כך.

ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמעו בין אחיכם ושפטיכם צדק (א, ט)

בפירש"י: אמרתי להם הו' מתונים בדין עכ"ל, ומשמע מלשון 'ואצוה' לשון של מתינות, כלשון הגמ' ברכות (דף כ' ע"א): מתון מתון ארבע מאה זוזי שויה. ויש להעיר מו"ש רש"י בריש פר' צו (ויקרא ו') 'אין צו אלא לשון זירוז, מיד ולדורות', ואיך יתכן שלשון ציווי משמעו גם מתינות וגם זריזות, הרי לכאורה הם הפכים גמורים, מתינות היא לא למהר כדי להשאיר זמן בשביל שיקול דעת, וזריזות היא לעשות מיד במהירות, כמו שהגמ' ביומא אומרת על זריזות' דאברהם.

מדוע צריך לזרז לזה? כי טבע הדין להישען על עיונו הקודם, בפרט כשכבר פירסם 'תשובה', חידש בה חידושים עמוקים, ואולי אף נדפסה וקיבלה שבחים רבים, וקשה לו לאדם לוותר על עצמו, לשמוט את כל מה שבנה ולומר שהכל הי' טעות, וע"ז באה מזהיר משה רבנו 'מיד', ולדורות, הו' מתונים בדין! לא הכוונה 'למשוך את הזמן' בשאננות יתירה, אלא לשיקול דעת אמיתי ועמוק, להיכנס לעומק הסוגיה, ולשוב לעיניו בה בכל כובד הראש.

אבל כדי להגיע למתינות כזו, צריך זירוז עצום!

כי קל מאוד להיות מתון מתוך עצלות, אך להיות 'מתון מתוך זריזות' כדי לעמוד מחדש על עתיקא דקשה מחדתא, זו כבר עבודה של ממש.

וזה מבאי אותנו ליסוד שכבר הזכרנו אותו הרבה בשיחות קודמות, כי החכמה האמיתית, היא להשתחרר מהמושגים הקודמים, ולבחון כל דבר כאילו זו הפעם הראשונה.

כך פירש הרשב"ם בב"ב דקנ"ח ב' על דברי ר' זירא שכאשר עלה מבבל לארץ ישראל, שינה דעתו והלך בשיטת ר' אילעא, ואמר 'שמע מינה אורא דארץ ישראל מוחכים', וכתב הרשב"ם: 'שמשעלית לארץ ישראל, נתתי את לבי לצאת משיטתי הראשונה ולעמוד על אמיתת דברים'. ודאי שאין הכוונה שהחליט אז בדעתו שתורת בבל אינה אמיתית... הם מלהזכיר! אלא כוונתו, שרצה להתחיל שוב את כל התורה מחדש כדי לא להיות משוחד משום מוסכמה ודעה קדומה

שכבר נקבעה בלבו, כדי שיוכל לבדוק הכל מנקודת מבט נקיה וחדשה בשביל לעמוד על אמיתת דברים. לא שר' זירא ידע בוודאות ששיטתו הראשונה בטעות, אבל הוא היה מוכן לומר: איני רוצה להיצמד למה שכבר אמרתי עד היום, אני מבקש את אמת התורה, ופתוח לקבל בארץ ישראל הלכות חדשות, גם אם זה ידרוש ממני לנתק את עצמי מכל מהלך חיי עד היום, ואף שכבר קיבלתי ע"ז הסכמות בביהמ"ד של בבל.

ובדורנו אנו זכינו בס"ד לראות כעין זה אצל רבנו הגדול מו"ח הראש ישיבה זצ"ל,

אבלות ושפלות

יִשְׁבוּ לְאַרְצָן יִדְמוּ וְקָנוּ בַת צִיּוֹן (איכה ב', י')

א"ר יצחק ששמשו כרים מתחתיהם (נדרים סה, א').

ש"ע (ס' תקנב ס"ז) נהגו לישב ע"ג קרקע בסעודה המפסקת, ובמשנה ברורה (ס"ק יז): ע"ג קרקע כדי שתהא הסעודה שפלה, ובמקום שמהגן מלאכול בהסיבה הי' ההיכר אם היו אוכלים עתה שלא בהסיבה, ולדין שכל השנה אוכלים שלא בהסיבה, אין ניכר השפלות אלא בזה, ומ"מ אם הוא אדם חלש ויכול להניח כר תחתיו עכ"ל.

וצ"ע ממ"ש להלן (ס' תקנ"ט ס"ג): ליל תשעה באב ויומו יושבים בבית הכנסת לארץ עד תפילת המנחה, ושם במ"ב (ס"ק י"א) בשם אחרונים דמותר להניח תחתיו שק או כר קטן, וגם יוכל לישב על ספסל נמוך למי שקשה לו לישב על הארץ ע"כ, והנה לא הזכיר שם תנאי כמו לענין סעודה המפסקת שרק אדם חלש מותר להניח כר תחתיו, אלא כ' שם בסתמא על כל מי שקשה לו לישב על הארץ. ועוד יש להעיר לאידך גיסא, מה שלא נזכר היתר לאדם חלש שיוכל לישב על ספסל נמוך כמו בת"ב.

והנראה שהוא פשוט מאוד, כי בס' תקנ"ט איירי מצד דיני אבלות שנוהגים ביום תשעה באב עצמו, ולפיכך מי שקשה לו לישב על הארץ יכול להקל ולהניח כר תחתיו, וגם לישב על ספסל נמוך פחות מג' טפחים דהוי כלבוד והר"ז כיושב ע"ג קרקע, ואין בכך משום ביטול דיני אבלות.

משא"כ בס' תקנ"ב גבי סעודה המפסקת שמתקיימת קודם כניסת יום ת"ב, באמת לא חלו עליו דיני אבלות כלל, שהרי א"צ לחלוץ מנעליו וגם לאחר הסעודה רשאי לישב על כסא גבוה, וכל ענין הישיבה ע"ג קרקע נתקן כדי להראות שפלות, וזהו גדרה של סעודה המפסקת שהיא סעודה שפלה לקראת יום המר, יום חורבן בית מקדשנו, ולכן מוכרח לישב ע"ג הקרקע ממש, ואפי' אדם חלש הותר לו רק להניח כר תחתיו, אבל לא נזכר כלל היתר לשבת על ספסל נמוך, כיון שאין כאן דין 'ישיבה על הארץ', אלא ענין להראות שפלות בפועל, ולא יועיל לזה דין כלבוד דמ"מ אין כאן הנהגת שפלות.

(שיעורי הלכה מרבינו שליט"א)

שגם אחר שהדפוס ב'אבי עזרי' את שיעוריו החזקים שאמרם בחו"ל ובשנותיו הראשונות בארץ, והיו שם חידושים עמוקים שקיבל ע"ז הסכמה מרבותינו הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל ור' איסר זלמן זצ"ל וכמובן הבריסקער רב זצ"ל, אבל גם לאחר מכן שב ועסק בכל הסוגיות מחדש, לא מתוך ספקנות בצדקת דרכו, אלא מתוך טהרת המחשבה, ומתוך אותה 'מתינות מתוך זירוז', ולא נרתע לפרסם מהדורות חדשות, אבי עזרי תניינא, ואבי עזרי תליתאה, שלעיתים הדפים זה בצד זה

חידושי תורה על אותן הסוגיות כשמהדורא אחת סותרת את מה שנאמר בתחילה. וכן באמירת השיעור, אף פעם לא אמר את השיעור כי כך כתוב באבי עזרי, ואפילו כשהי' אומר אותם הדברים שכבר הדפוס ואמר במחזורים קודמים, אבל אף פעם לא הי' החידוש 'חוזר על עצמו', אלא משום ש'חידש אותו כעת מחדש', הכל אצלו הי' לימוד מחדש, עיון חדש, מתינות מחודשת, לא נרתע 'לצאת משיטתו הראשונה לעמוד על אמיתת דברים'.

בזכרוננו שהגאון ר' שמואל בירנבוים זצ"ל הראש ישיבה של מיר באמריקה, א"ל פעם שהוא מתפעל במיוחד מנקודה זו במו"ח מרן זצ"ל, והיה מפליא לומר שהאבי עזרי הוא ספר מוסר אמיתי, וכמה שרואים שם את גאונותו המופלאה של רבינו הגדול זצ"ל, עוד יותר רואים שם את גודל צדקתו, היכולת לעיין שוב ושוב ולומר לעצמו: 'אני מחפש רק את האמת, וגם אם אני צריך לחזור בי, אעשה זאת מתוך שמחה'. זהו עומק לשון

ואצוה את שופטים', לא להיות דבוקים בדעותיהם הקודמות, זרזו את עצמם לעיין בכל פעם מחדש.

על אחת כמה וכמה, בני ישיבות שרוצים להתעלות ולרכוש גדלות תורנית, בין בלימוד הסוגיות, בין בהלכות, ובכלל בדרכי עבודת ה', צריכים תמיד לשמור על שילוב נדיר של זריזות ומתינות, וכך נוהגת ת"ח אמיתי, זה שמוכן לשמוע מכל אדם ולהתחיל כל פעם מחדש.

(כנס לבני הישיבות לקראת תחילת זמן קיץ תשע"ו, מכתבי תלמידים)

'איכה ישיבה בדד' - אצל מרן החזון איש זצ"ל

שה מרן שליט"א: במחיצתו של מו"ר מרן החזון"א זצ"ל, לא שרתה לעולם העצבות, גם כאשר עסק בעניינים הקשורים לשבר ולחורבן. כל כולו היה שקוע בעבודת ה' מתוך שמחה פנימית טהורה שקרנה ממנו.

פעם הסביר: ירמיהו הנביא חיבר מגילת איכה ברוח הקודש, והנה כאשר כתב 'ככה תבכה בלילה', אין ספק שהוא עצמו בכה באותה שעה, דמעות ניגרו מעיניו על שבר בת עמי, והלא השכינה אינה שורה אלא מתוך שמחה.

וכאן לימדנו החזון"א יסוד נשגב: אין סתירה בין דמעות של אמת על חורבן וגלות, לבין תחושת שמחה פנימית שמקורה בדבקות בה' ובתחושת שליחות נבואית, האדם יכול לחוות כאב עמוק, לבכות בכי תמרורים, ובו זמנית בוער ליבו בשמחה של קירבה לאלוקים ושל אמת נצחית.

וזהו דרכם של גדולי ישראל, לבכות מתוך אמונה, לקונן מתוך תקווה, ולעולם לא ליפול ליאוש.

רבינו שליט"א באמירת הקינות תשפ"ד

שבת היא לה'

לא תוסיפו וגו' חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה: חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרה נלאיתי נשא (הפטרות חזון).

בפירש"י (ישעיהו א', ג'): ולקראו מקרא חדש ושבת שאתם נאספי לקרא עצרה ואסיפה בהם, לא אוכל לסבול און שבלבכם הנוטף לעכו"ם והעצרה עמו, שאין ב' הדברים כאלו ראויין יחד, לקראו עצרד ליאסף לפני, והאון שבלבכם לעכו"ם ואין אתם מוציאין אותו מתוך לבבכם עכ"ל.

הנה על שבת אמר הנביא 'חודש ושבת קראו מקרא' [דהיינו שאתם קוראים אותם מקרא קודש] 'לא אוכל און ועצרה', אינני יכול לסבול שאתם באים וקוראים עצרה בשעה שבלבכם און, והיינו שה'לא אוכל קאי על האון שבלבם, וכפי הטעמים 'אוכל און' הוא מרכא טפחא, מה שהקב"ה כביכול אינו יכול לסבול, הוא רק את האון שבלבכם בשעה שאתם עושים עצרה, אבל השבת עצמו אינו שנוא להקב"ה כלל שהוא יומו המיוחד, משא"כ 'חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח נלאיתי נשא', כביכול אינני יכול לסבול את מועדי ישראל עצמם בשעה שהן חוטאים, וזהו כהמבואר בס' יערות דבש (דרוש ג'): השבת אינו בכלל מועדים שחייבים ישראל לקובעו, אלא קביעתו מאת ה' יתברך משישת ימי בראשית וכו' ואינו נמאס לעולם, אפי' אם ישראל חוטאים קדושתו עומדת לעד, משא"כ שאר מועדים התלויים בישראל עי"ש.